

การศึกษาความคิดสร้างสรรค์ด้านการออกแบบลวดลายปูนปั้นของช่างปูนปั้น

ในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน

ภาณุพงศ์ จงชานสิทธ

A Study of the Creativity of Stucco Patterns Design by Artisans in Chiang Mai and Lamphun

Panupong Jongchansittho

อาจารย์ประจำสาขาการออกแบบ คณะศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา ภาควิชาศิลป เชียงใหม่
Lecturer, Department of Design, Faculty of Art and Architecture, Rajamangala University of Technology Lanna Northern,
Chiang Mai

Corresponding author e-mail : panupong@rmutl.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับช่างปูนปั้นในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน 2) ศึกษากระบวนการของความคิดสร้างสรรค์ด้านการออกแบบลวดลายปูนปั้นของช่างปูนปั้น จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน และ 3) ศึกษาอัตลักษณ์ของลวดลายปูนปั้นในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน ประชากรในการศึกษาคือช่างปูนปั้นในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน คัดเลือกจากช่างปูนปั้นที่อาศัยอยู่ใน 3 อำเภอคือ ดอยสะเก็ด สารภี และเมืองลำพูน ใช้วิธีคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) จากช่างปูนปั้น จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interview) และแบบกึ่งมีโครงสร้าง (semi-structured interview) วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) การตีความข้อมูล (interpretation) ผลการวิจัยพบว่า ช่างปูนปั้นในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน จำแนกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) ช่างปูนปั้นพื้นบ้าน เป็นช่างที่ไม่ผ่านการศึกษาศึกษาจากสถาบันการศึกษาทางด้านศิลปะ แต่อาศัยการเรียนรู้ด้วยตนเอง จากช่างอาวุโสและช่างที่เป็นงานแล้ว และ 2) ช่างปูนปั้นประยุกต์ เป็นช่างปูนปั้นที่ผ่านการศึกษาศึกษาจากสถาบันการศึกษาทางด้านศิลปะ และช่างปูนปั้นทั้ง 2 ประเภทนี้ ส่วนใหญ่ต้องเริ่มเรียนรู้งานปูนปั้นจากการทำปูนเป็นพื้นฐาน และสามารถจำแนกเป็นกลุ่มช่างตามบริบทของพื้นที่อาศัย ได้ 4 กลุ่มคือ กลุ่มช่างดอยสะเก็ด กลุ่มช่างสารภี กลุ่มช่างแม่วาง และกลุ่มช่างลำพูน กระบวนการของความคิดสร้างสรรค์ด้านการออกแบบลวดลายปูนปั้น สามารถแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้คือ 1) ขั้นกำหนดความคิดเบื้องต้น ประกอบด้วยกำหนัดความคิดในกระตาดและบนพื้นผิวจริง 2) ขั้นการถ่ายทอดเป็นรูปธรรม ประกอบด้วยเตรียมการ การปฏิบัติการ และการทำให้มีชีวิต 3) ขั้นการบูรณาการความคิด ประกอบด้วยการใช้ประยุกต์ใช้ และการสร้างจินตนาการ 4)ขั้นการทำให้เกิดความสมบูรณ์ ประกอบด้วยทำให้เกิดมิติและการตกแต่งผิว และ 5) ขั้นการทำให้เกิดการยอมรับ สำหรับอัตลักษณ์ของลวดลายปูนปั้นในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน แบ่งเป็น 3 ลักษณะดังนี้คือ 1) อัตลักษณ์ของประเภทลวดลายปูนปั้น ได้แก่ลวดลายที่ใช้ตกแต่งศาสนสถานและไม่ใช้ตกแต่งศาสนสถาน 2) อัตลักษณ์ของขั้นตอนการปั้นลวดลาย จำแนกเป็น 2 ขั้นตอนคือขั้นตอนการเตรียมและขั้นตอนการปั้น และ 3) อัตลักษณ์ของรูปแบบลวดลายปูนปั้น จำแนกได้ 2 รูปแบบคือ ลวดลายปูนปั้นที่ไม่ตกแต่งสี และลวดลายปูนปั้นที่ตกแต่งสี

คำสำคัญ : ความคิดสร้างสรรค์ การออกแบบ ลวดลายปูนปั้น ช่างปูนปั้น

Abstract

This research aims to 1) study and analyze the information on artisans in Chiang Mai and Lamphun 2) study about the process of creativity in stucco patterns design by artisans in Chiang Mai and Lamphun and 3) study the identity of stucco patterns in Chiang Mai and Lamphun. The population studies of this research are artisans selected from Chiang Mai and Lamphun living in 3 districts which are Doi Saket, Sarapee and Muang Lamphun. The selection is by Purposive Sampling of 30 artisans. The research instruments used in the data collection are structured interview and semi-structured interview. The information is analyzed by using content analysis and interpretation. The results show that artisans in Chiang Mai and Lamphun are divided into 2 groups which are 1) local artisans who did not study in art institutes but acquired the skills from self-learning, older artisans and skilled full artisans 2) applied artisans who graduated from art institutes. In the beginning, both groups of artisans have to start from the basics of learning how to pound plaster. The artisans can be divided into 4 groups according to their residence which are Doi Saket artisans, Sarapee artisans, Mae Wang artisans and Lamphun artisans. There are 5 stages to the process of creativity of stucco patterns design which are 1) establishing the primary idea by settling the ideas on paper and on real surface 2) transferring them on to concrete objects by preparing, operating and bringing work to life 3) integrating ideas by applying and using imagination 4) perfecting the work by adding dimensions and decorating the surface and 5) making the public accept the work. The identity of stucco patterns in Chiang Mai and Lamphun are separated into 3 types. There are 1) the identity of stucco patterns are patterns used in religious places and patterns that are not 2) the identity of stucco which are the preparing stage and the molding stage and 3) the identity of the stucco patterns can be divided into 2 types which are patterns without color decorations and colorful decorated patterns.

Key words: creativity, design, stucco pattern, artisans

ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

งานปูนปั้น ในล้านนาเป็นศิลปะและการออกแบบในกลุ่มงานหัตถศิลป์ประเภทหนึ่งซึ่งมีลักษณะเด่นที่เกิดจากจิตศรัทธา ความคิด และความเชื่อมโยงกับพุทธศาสนา ผลงานเหล่านี้เป็นลักษณะของประติมากรรมที่เน้นความประณีตสวยงาม และมีการประยุกต์ใช้ตกแต่งสถานที่ต่างๆ นอกเหนือจากศาสนสถาน โดยเฉพาะจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน เป็นจังหวัดในล้านนา ที่มีช่างฝีมือกลุ่มหนึ่งคือ “ช่างปูนปั้น” ทำหน้าที่สร้างสรรค์งานลวดลายปูนปั้นรูปแบบต่างๆ เพื่อประดับบริเวณซุ้มประตูทางเข้า หน้าบันอุโบสถ และบันได ของวัดต่างๆ โดยเฉพาะวัดที่มีชื่อเสียงหรือเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายนั้น มีข้อสังเกตประการหนึ่งคือลวดลายปูนปั้นที่ประดับมักมีความประณีต สวยงามมาก ซึ่งแสดงถึงความรู้ ความสามารถ และจินตนาการด้านหัตถศิลป์ของช่างเหล่านั้นได้เป็นอย่างดี

ช่างปูนปั้นเหล่านี้ได้อาศัยและตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ของจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน บางกลุ่มอาศัยกระจัดกระจาย บางกลุ่มอาศัยอยู่เป็นชุมชน ดังเช่นที่จังหวัดเชียงใหม่ พบว่ามีช่างปูนปั้นอาศัยกระจัดกระจายทั่วไปในหลายอำเภอของจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนที่จังหวัดลำพูน พบว่ามีช่างปูนปั้นอาศัยอยู่เป็นชุมชนบริเวณบ้านแม่สารบ้านตอง ตำบลเวียงยอง ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ช่างปูนปั้นเป็นบุคคลที่มีความสามารถในการปั้นลวดลายได้อย่างหลากหลาย มีความประณีต

สวยงาม และแฝงด้วยความเชื่อต่างๆ มีการสืบทอดความคิดจากรุ่นหนึ่งสู่อีกหนึ่ง นับว่าเป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์เฉพาะตัว ในการปั้นลวดลาย ถือเป็นแบบอย่างที่ดีในการสร้างผลงานหัตถศิลป์ของล้านนา ความคิดสร้างสรรค์นี้ เป็นกระบวนการคิดที่สำคัญซึ่งเกิดขึ้นได้กับมนุษย์ทุกคน นอกจากนี้ความคิดสร้างสรรค์ยังเป็นสิ่งสำคัญที่ส่งเสริมให้มนุษย์รู้จักกระบวนการคิด เพื่อนำไปสู่การสร้างผลงานศิลปะและการออกแบบแขนงต่างๆ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษากระบวนการของความคิดสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบลวดลายปูนปั้นของช่างปูนปั้น ในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน เพื่อให้ทราบถึงกระบวนการคิดสร้างสรรค์ ของช่างปูนปั้นในการออกแบบและปั้นลวดลายประดับตกแต่งศาสนสถาน และสถานที่ต่างๆ นอกเหนือจากศาสนสถาน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถศิลป์อันทรงคุณค่าและมีความโดดเด่นในล้านนา ผลจากการวิจัยครั้งนี้จะก่อให้เกิดองค์ความรู้ด้านความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นมรดกทรงคุณค่า โดยสามารถใช้เป็นแนวทางกำหนดความคิดสร้างสรรค์ด้านการออกแบบลวดลาย เพื่อนำไปประยุกต์ใช้หรือเสริมสร้างความรู้ด้านการออกแบบลวดลาย ในรายวิชาที่เกี่ยวข้องในสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการเรียนการสอนทางด้านศิลปะและการออกแบบ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับช่างปูนปั้นในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน
2. เพื่อศึกษากระบวนการของความคิดสร้างสรรค์ด้านการออกแบบลวดลายปูนปั้นของช่างปูนปั้น จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน
3. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของลวดลายปูนปั้นในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาความคิดสร้างสรรค์ด้านการออกแบบลวดลายปูนปั้น ของช่างปูนปั้น ในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยไว้ดังนี้

1. ความคิดสร้างสรรค์ ศึกษาในประเด็นของ กระบวนการคิดสร้างสรรค์ทั่วไปและทางศิลปะ การใช้หลักองค์ประกอบศิลป์ หลักการออกแบบ รวมทั้งหลักการออกแบบลวดลาย
2. ลวดลายปูนปั้น ศึกษาในประเด็นของความเป็นมาของลวดลาย ประเภท ชนิด รูปแบบของลวดลาย วัสดุและขั้นตอนการปั้นลวดลาย รวมถึงอัตลักษณ์ของลวดลาย
3. ช่างปูนปั้น ศึกษาในประเด็นของ ประเภทของช่างปูนปั้น กลุ่มของช่าง การสร้างแรงบันดาลใจหรือจินตนาการ วิธีการหรือรูปแบบการคิด และเทคนิคในการปั้นลวดลาย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับช่างปูนปั้นในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน
2. ได้ทราบกระบวนการของความคิดสร้างสรรค์ด้านการออกแบบลวดลายปูนปั้นของช่างปูนปั้น ในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน ที่สามารถนำไปสร้างแนวทางการออกแบบลวดลายในงานออกแบบต่างๆ
3. ได้ทราบรูปแบบอัตลักษณ์ของลวดลายปูนปั้นในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ต่างๆได้

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตของประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร ประชากรในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ ช่างปูนปั้นที่อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ได้แก่ อำเภอดอยสะเก็ด อำเภอสารภี และจังหวัดลำพูนซึ่งได้แก่ บ้านแม่สารบ้านตอง ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการคัดเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยได้พิจารณาและกำหนดศึกษาจากช่างปูนปั้นที่มีชื่อเสียง ความถนัดในการรับงาน และเป็นที่ยอมรับด้านความสามารถด้านการปั้นลวดลาย ในจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำพูน จังหวัดละ 15 คน รวมเป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 30 คน

2. ขอบเขตของเนื้อหา เน้นการศึกษาในด้าน

2.1 กระบวนการของความคิดสร้างสรรค์ ของช่างปูนปั้น ที่ปั้นลวดลายรูปแบบ เพื่อใช้ประดับศาสนสถาน(วัด) ต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา ที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักแพร่หลายในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน รวมถึงลวดลายปูนปั้นที่ไม่ใช่ประดับศาสนสถาน (ใช้ประดับตกแต่งสถานที่ต่างๆ นอกเหนือจากศาสนสถานเช่น บ้าน โรงแรม บริษัท ห้างร้าน ฯลฯ)

2.2 อัตลักษณ์ของรูปแบบลวดลายปูนปั้น โดยพิจารณาจากลักษณะและรูปแบบของลวดลาย เป็นหลัก

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ อาศัยการศึกษาที่เป็นระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เน้นการศึกษาเชิงลึกและในรายละเอียดของบุคคล (ช่างปูนปั้น) ผู้ให้ข้อมูลที่แท้จริง ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษารวบรวมข้อมูลภาคเอกสาร งานวิจัย ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในและต่างประเทศ รวมถึงข้อมูลภาคสนามเบื้องต้นเพื่อกำหนดแนวทางและกรอบแนวคิดการทำวิจัย

2. สร้างเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง(structured interview) และแบบกึ่งมีโครงสร้าง (semi-structured interview) จำนวนทั้งหมด 30 ชุด เพื่อนำไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นช่างปูนปั้นในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน จำนวน 30 คน

3. นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการอนุมานด้วยตรรกะหรือความสมเหตุสมผลเพื่อลงความเห็นเป็นหัวข้อและประเด็น แล้วสรุปบนข้อมูลหลักฐานเชิงประจักษ์ที่เก็บรวบรวมได้อย่างเพียงพอ ลุ่มลึก และกระจ่างชัด จากกลุ่มตัวอย่าง (ช่างปูนปั้น) ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) ซึ่งเลือกมาศึกษาวิจัย

4. ตรวจสอบความถูกต้องของแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง และกึ่งมีโครงสร้างจำนวนทั้งหมด 30 ชุด และสรุปผลการวิจัยให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ การวิจัย

5. เขียนรายงานการวิจัย จัดพิมพ์รูปเล่มรายงานการวิจัย และนำเสนอผลงานวิจัย

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือการวิจัยครั้งนี้คือแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างและกึ่งมีโครงสร้าง (structured interview และ semi-structured interview) รวมถึงใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (nonparticipant observation) กับช่างปูนปั้น ขณะปั้นลวดลายตกแต่ง เพื่อสร้างบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติ และมีสัมพันธภาพที่ดีระหว่างผู้วิจัยและกลุ่มตัวอย่าง (ช่างปูนปั้น)

การเก็บข้อมูล

1. ติดต่อประสานงานกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นช่างปูนปั้นในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน เพื่อกำหนดหมายเวลา สำหรับการขอ อนุญาตเข้าสัมภาษณ์ตามวัน เวลา ที่กำหนดไว้
2. เดินทางไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง คือช่างปูนปั้นที่สร้างลวดลายปูนปั้น ขณะปฏิบัติงานปั้นลวดลายประดับ ศาสนสถาน จำนวน 30 คน ในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูนโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับลวดลายปูน ปั้น
3. บันทึกภาพและเสียงการสนทนาระหว่างผู้วิจัยและช่างปูนปั้น โดยให้เกิดบรรยากาศอย่างเป็นธรรมชาติและกันเอง เพื่อให้ ได้ข้อมูลอย่างแท้จริงและเที่ยงตรง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้ คือ

1. ตรวจสอบความสมบูรณ์ของเครื่องมือ คือแบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้างและแบบกึ่งมีโครงสร้าง (structured interview และ semi-structured interview) จำนวนทั้งหมด 30 ชุด
2. วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) จากเนื้อหาที่ได้จากการสัมภาษณ์ ซึ่งมี สาระสำคัญเกี่ยวกับการตีความข้อมูล เพื่ออธิบายจากปรากฏการณ์ แล้วหาข้อสรุป และนำเสนอด้วยการบรรยายตามประเด็นที่ ศึกษา

ผลการวิจัย

การศึกษาความคิดสร้างสรรค์ด้านการออกแบบลวดลายปูนปั้นของช่างปูนปั้น มีสาระสำคัญเกี่ยวกับกระบวนการของ ความคิดสร้างสรรค์เพื่อสร้างผลงานปูนปั้น ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้คือ

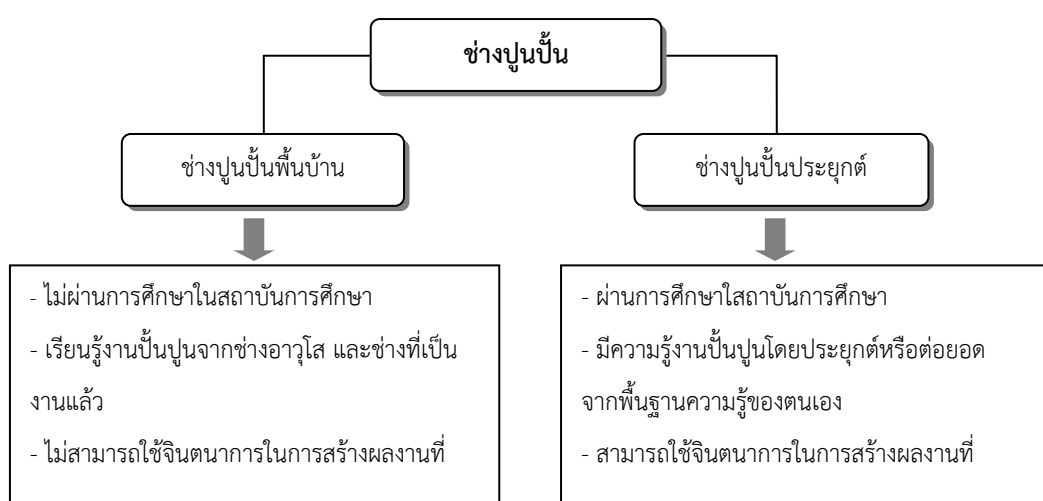
1. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับช่างปูนปั้นในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน

จากการศึกษาข้อมูลจากช่างปูนปั้นใน 3 แห่ง คืออำเภอดอยสะเก็ด อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 30 คน พบว่าช่างปูนปั้นส่วนใหญ่ มีอายุโดยเฉลี่ย 41 ปี มี ประสบการณ์ในการทำงานโดยเฉลี่ย 10-15 ปี สำหรับลักษณะงานปูนปั้น เป็นทั้งรูปแบบของลวดลายประดับตกแต่งศาสนสถาน (วิหาร อุโบสถ ฯลฯ) ในพระพุทธศาสนา และลวดลายประดับตกแต่งที่ไม่ใช่ศาสนสถาน (โรงแรม สถานศึกษา รีสอร์ท บ้านพัก อาศัย ฯลฯ) การเข้าสู่อาชีพปูนปั้นส่วนใหญ่ต้องมีความรู้เรื่องลวดลาย และต้องฝึกการตำปูนเป็นพื้นฐานก่อน เพื่อให้ได้มีโอกาส เรียนรู้ส่วนผสมของเนื้อปูนปั้น อีกทั้งเป็นขั้นตอนที่ง่ายที่สุด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการเรียนรู้ของช่างปูนปั้นนั้น เป็นการเรียนรู้ทักษะ การปั้นจากขั้นตอนที่ง่ายไปสู่ขั้นตอนที่ยาก ช่างปูนปั้น สามารถจำแนกได้ 2 ประเภทดังนี้คือ

1.1 ช่างปูนปั้นพื้นบ้าน เป็นช่างปูนปั้นที่ไม่มีพื้นฐานความรู้และทักษะทางศิลปะจากสถาบันการศึกษา และไม่มีพื้น ฐานความรู้ ทักษะ ทางด้านประติมากรรมหรือศิลปะต่างๆ มาก่อน แต่ช่างประเภทนี้มีความสนใจส่วนบุคคล ที่ต้องการเรียนรู้งาน ปูนปั้น โดยเรียนรู้จากช่างปูนปั้นที่เป็นงานอยู่ก่อนแล้ว ในลักษณะการสังเกตหรือการฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง แบบ“ครูพักลักจำ” และการได้รับการถ่ายทอดความรู้ด้วยวาจาและการฝึกปฏิบัติ ควบคู่กันไป โดยต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเป็นปัจจัย สำคัญในการเรียนรู้ และสร้างสรรค์งานปูนปั้น ช่างประเภทนี้สามารถยกระดับตนเองให้เป็นหัวหน้าช่างในระยะเวลาค่อนข้าง ยาวนาน หากพิจารณาในเรื่องความคิดสร้างสรรค์นั้น ช่างปูนปั้นพื้นบ้านไม่สามารถใช้จินตนาการ ประยุกต์ สร้างสรรค์ผลงานให้ เกิดเนื้อหา เรื่องราวที่น่าสนใจ มากนัก

1.2 ช่างปูนปั้นประยุกต์ เป็นช่างที่มีโอกาสได้ศึกษาวิชาที่เกี่ยวข้องกับงานประติมากรรมหรือวิชาศิลปะต่างๆ จากโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาต่างๆ แล้วนำความรู้เหล่านั้นมาต่อยอดหรือประยุกต์ใช้กับอาชีพปูนปั้น อย่างต่อเนื่อง จนเกิดเป็นความชำนาญในระดับสูง ที่สามารถยกระดับตนเองให้เป็นหัวหน้าช่าง ภายในระยะเวลาอันสั้น หากพิจารณาเรื่องความคิดสร้างสรรค์นั้น ช่างประเภทนี้มีความคิดสร้างสรรค์ที่นอกกรอบ สามารถดัดแปลง ประยุกต์ผลงาน ให้เกิดความน่าสนใจ ได้หลากหลายรูปแบบ

ช่างปูนปั้นทั้ง 2 ประเภทนี้ อาจจำแนกระดับความคิดสร้างสรรค์ ด้วยมิติด้านพื้นฐานการศึกษา ควบคู่กับมิติทางด้านประสบการณ์การทำงาน โดยเฉพาะความรู้พื้นฐานทางด้านศิลปะ ถือเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่จะส่งผลให้สามารถเรียนรู้งานลวดลายปูนปั้นได้รวดเร็ว สามารถประยุกต์ หรือคิดสร้างสรรค์เนื้อหา เรื่องราว และวิธีการทำงานลวดลายปูนปั้นได้หลากหลายรูปแบบหรือเกิดความน่าสนใจเพิ่มมากขึ้น การแบ่งประเภทของช่างปูนปั้น สรุปดังภาพที่ 1

ภาพ 1 การแบ่งประเภทของช่างปูนปั้น

นอกจากนี้ ยังสามารถจำแนกกลุ่มช่างปูนปั้นตามบริบทของพื้นที่อาศัย ทักษะฝีมือ และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลได้เป็น 4 กลุ่มดังนี้คือ

กลุ่มที่ 1 กลุ่มช่างดอยสะเก็ด มีพื้นที่หลักอยู่ที่อำเภอดอยสะเก็ด ซึ่งมีระยะทางห่างจากจังหวัดเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ประมาณ 18 กิโลเมตร ส่วนใหญ่ประกอบด้วยช่างปูนปั้นที่อาศัยกระจายอยู่จำนวนเล็กน้อยในเขตบ้านแม่ก๊ะเหนือ และบ้านป่าป๋อง อำเภอดอยสะเก็ด ช่างกลุ่มนี้ เน้นการปั้นลวดลายด้วยปูนดำ (ปูนที่ปั้นที่มีส่วนผสมของปูนขาวทรายละเอียด และน้ำมันละหุ่ง หรือน้ำมันพืช)

กลุ่มที่ 2 กลุ่มช่างสารภี มีพื้นที่หลักอยู่ที่อำเภอสารภี ซึ่งมีระยะทางห่างจากจังหวัดเชียงใหม่ไปทางทิศใต้ประมาณ 10 กิโลเมตร ส่วนใหญ่ประกอบด้วยช่างปูนปั้นที่อาศัยกระจายอยู่จำนวนหนึ่ง ในเขตบ้านต้นฝั้ง บ้านไร่แดง และบ้านปันเจียง อำเภอสารภี ช่างกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เน้นการปั้นลวดลายด้วยปูนดำ และบางส่วนนิยมปั้นด้วยปูนสด (ปูนซีเมนต์ผสมสารเคมีที่เพิ่มความเหนียว)

กลุ่มที่ 3 กลุ่มช่างแม่วาง มีพื้นที่หลักอยู่ที่อำเภอแม่วาง ซึ่งมีระยะทางห่างจากจังหวัดเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ประมาณ 35 กิโลเมตร ประกอบด้วยช่างปูนปั้นที่อาศัยกระจายจำนวนเล็กน้อยอยู่ในเขตบ้านแม่ขั๊ก อำเภอหางดง บ้านใหม่ปางเดิม อำเภอแม่วาง และบ้านแท่นคำ อำเภอจอมทอง ช่างกลุ่มนี้ เน้นการปั้นลวดลายด้วยปูนดำ

กลุ่มที่ 4 กลุ่มช่างลำพูน มีพื้นที่หลักอยู่ที่อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ซึ่งมีระยะทางห่างจากจังหวัดเชียงใหม่ไปทางทิศใต้ ประมาณ 30 กิโลเมตร ประกอบด้วยช่างปูนปั้นที่อาศัยอยู่เป็นกลุ่ม ในหมู่บ้านแม่สารบ้านตอง และบ้านแม่สารป่าแดด ตำบลเวียงยอง อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ช่างกลุ่มนี้ เน้นการปั้นลวดลายด้วยปูนดำ การจำแนกกลุ่มช่างปูนปั้น สรุปดังภาพ 2

ภาพ 2 การแบ่งกลุ่มช่างปูนปั้น

การสร้างแรงบันดาลใจและจินตนาการของช่างปูนปั้น

ช่างปูนปั้นทุกคนมีแรงบันดาลใจและจินตนาการต่างๆ ในตนเอง โดยได้สร้างแรงบันดาลใจและจินตนาการ จากสิ่งต่อไปนี้นำมาประยุกต์ใช้กับผลงานของตนเอง คือ

1. แรงบันดาลใจและจินตนาการจากรูปแบบภาพและลวดลายเป็นการสร้างแรงบันดาลใจและจินตนาการจากภาพลวดลายจากที่ปรากฏอยู่ในเอกสารที่หนังสือลวดลายต่างๆ ทั้งที่เป็นลวดลายของท้องถิ่นและลวดลายไทยภาคกลาง เช่น ลวดลายธรรมชาติ เช่น ใบไม้ เครือเถา ลวดลายสัตว์ต่าง ๆ ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นการให้ความสำคัญกับการจดจำ การสังเกต และการวิเคราะห์จากสิ่งที่เป็นรูปธรรมบนระนาบแบน

2. แรงบันดาลใจและจินตนาการจากรูปแบบลวดลายจริง เป็นการสร้างแรงบันดาลใจและจินตนาการ จากการได้มีโอกาสเห็นตัวอย่างลวดลายปูนปั้นที่สำเร็จแล้ว ซึ่งปรากฏตามสถานที่เช่น เช่น วัด วิหาร หน้าบัน ส่องของต่าง ๆ ที่มีลวดลาย ฯลฯ แล้วใช้การสังเกตจดจำ ผสมกับความคิด จากนั้นจึงนำไปประยุกต์ใช้กับลวดลายปูนปั้นของตนเอง เกิดเป็นลวดลายรูปแบบใหม่ขึ้น ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นการให้ความสำคัญกับการสังเกต การจดจำ การรับรู้ และการวิเคราะห์สิ่งที่เป็นรูปธรรมในลักษณะ 3 มิติ

3. แรงบันดาลใจและจินตนาการจากรูปแบบลวดลายจากข้อมูลของบุคคล เป็นการสร้างแรงบันดาลใจและจินตนาการจากการได้มีโอกาสได้พบปะพูดคุยกับบุคคลต่างๆ เช่น พระภิกษุ ชาวบ้าน ผู้ว่าจ้าง และผู้รู้คนอื่นต่าง ๆ เพื่อให้ทราบถึงความต้องการเรื่องรูปแบบและลักษณะลวดลายต่างๆ ลักษณะดังกล่าวนี้ เป็นการแสดงให้เห็นถึงการเชื่อมโยงแรงบันดาลใจจากนามธรรมสู่รูปธรรม โดยต้องอาศัยการมีปฏิสัมพันธ์ การรับรู้ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคคลต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องเป็นพื้นฐานสำคัญ

วิธีการหรือรูปแบบการคิดของช่างปูนปั้น

วิธีการคิดเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งที่จะนำไปสู่การสร้างสรรคลวดลายปูนปั้น ช่างปูนปั้นส่วนใหญ่มีวิธีการคิดที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งสามารถจำแนกได้ 5 รูปแบบดังนี้ คือ

1. การคิดที่หลากหลาย เป็นลักษณะการคิดรูปแบบหรือองค์ประกอบต่างๆ ของลวดลาย เช่น ดอกไม้ เครือเถา สัตว์ ฯลฯ ที่ได้พบเห็น เพื่อนำมาวางแผน กำหนดลักษณะ เรื่องราว และความเป็นไปได้ในการจัดวางลวดลาย

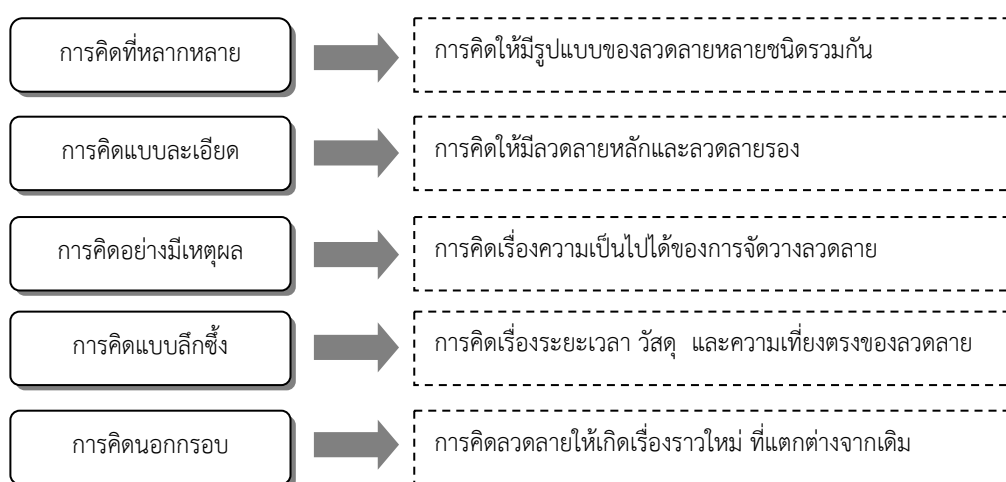
2. การคิดแบบละเอียด เป็นการกำหนดความคิดหลักและความคิดรอง ควบคู่กันไป ความคิดหลักคือการกำหนดตำแหน่งของพื้นที่ (ผิวหน้าปูน) ที่จะวางลวดลาย ให้เหมาะสมโดยพิจารณาถึงแนวตั้งแนวนอน ส่วนความคิดรองนั้นเป็นการพิจารณาถึงจังหวะการเคลื่อนที่ ขนาด หรือการกระจายออกของลวดลาย โดยมีจุดเริ่มต้นที่แน่นอน ณ จุดใดจุดหนึ่ง

3. การคิดอย่างมีเหตุผล เป็นการคิดโดยอยู่บนพื้นฐานของข้อเท็จจริง โดยพิจารณาถึงรูปแบบลวดลายที่ปั้นขึ้น โดยต้องให้เกิดความเป็นมิติและความอ่อนช้อย มากที่สุด เนื่องจากทิศทางการเคลื่อนที่ของลวดลายปูนปั้น ส่วนใหญ่เป็นลักษณะของเส้น

โค้ง ซึ่งมีความอ่อนช้อย แต่จะเพิ่มความเป็นมิติของลวดลาย โดยใช้การขีดเป็นเส้นร่องลึกในเนื้อปูน และบิขอบด้านหนึ่งของลวดลายให้สูงขึ้น

4. การคิดแบบลึกซึ้ง เป็นการคิดโดยพิจารณาถึงรายละเอียดปลีกย่อย โดยเน้นในเรื่องมิติของเวลา วัสดุที่ใช้ และความเที่ยงตรงของลวดลาย เนื่องจากลวดลายปูนปั้นเป็นชิ้นงานที่มีขนาดเล็กและมีจำนวนมาก จึงต้องอาศัยระยะเวลาค่อนข้างยาวนานในการปั้น รวมทั้งความแน่นอนของลวดลายที่ปรากฏ ดังนั้นการคิดลักษณะนี้จึงเป็นการบริหารจัดการเรื่องเวลา วัสดุ และความเที่ยงตรง

5. การคิดนอกกรอบ เป็นการคิดโดยสร้างเป็นเรื่องราว เนื้อหาใหม่ มีความหมายเชิงนัยยะ หรืออาจปั้นลวดลายเดิมด้วยวิธีใหม่ที่ไม่เคยทำมาก่อน รวมทั้งวิธีการที่แตกต่างจากคนอื่น การคิดนอกกรอบ จะส่งผลให้ผลงานปูนปั้นเกิดความน่าสนใจยิ่งขึ้นในเชิงศิลปะ วิธีการหรือรูปแบบการคิดของช่างปูนปั้น ดังภาพที่ 3

ภาพ 3 วิธีการหรือรูปแบบการคิดของช่างปูนปั้น

เทคนิคในการปั้นลวดลาย

เป็นลักษณะของความสามารถเฉพาะตัว ของช่างปูนปั้น ในการปั้นลวดลายเทคนิคในที่นี้ หมายถึงความสามารถเฉพาะตัวที่เป็นลักษณะร่วม (ลักษณะความสามารถเฉพาะที่คล้ายคลึงกันของช่างทุกคน) และลักษณะเฉพาะของช่างแต่ละคน ซึ่งเทคนิคในการปั้นลวดลาย ดังภาพที่ 4 สามารถแบ่งได้ 4 เทคนิค ดังนี้

1. เทคนิคการกำหนดขนาดของลวดลาย ช่างปูนปั้นต้องปั้นตัวลายแต่ละชิ้นให้มีขนาดเท่ากันหรือใกล้เคียงกันมากที่สุด ขนาดของลวดลายจะเป็นตัวกำหนดพื้นที่ในการจัดวางลวดลายด้วย เทคนิคนี้แสดงให้เห็นถึงการวางแผนการทำงาน

2 เทคนิคการติดหรือประกอบลวดลาย ช่างปูนปั้นนิยมใช้กาวอีพอกซี ซึ่งมีเนื้อเหลวเหมือนแป้งเปียก มีสีเทาอ่อน เป็นสารเคมีช่วยยึดตัวลาย ทาที่พื้นผิว หรือที่ด้านหลังตัวลายก่อน แล้วจึงนำตัวลายวางลงไป เทคนิคดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงการทำงานด้วยความระมัดระวัง

3 เทคนิคการสร้างความคมชัดของลวดลาย เทคนิคการสร้างความคมชัดของลวดลายนอกจากเป็นการทำให้ตัวลายเกิดความคมชัดแล้ว ยังเป็นการทำให้องค์ประกอบทั้งหมดของลวดลายเกิดมิติให้มากที่สุด เทคนิคดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงการสุทธยภาพในการสร้างและการจัดวางองค์ประกอบของรูปทรง

4 เทคนิคการสร้างความอ่อนช้อยของลวดลาย เป็นเทคนิคการลงรายละเอียดบนตัวลายที่ปั้นสำเร็จแล้ว ให้เกิดความรู้สึกเคลื่อนไหว หรือมีชีวิต เทคนิคการสร้างความอ่อนช้อยของลวดลายแสดงให้เห็นถึงการสอดแทรกอารมณ์และความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ

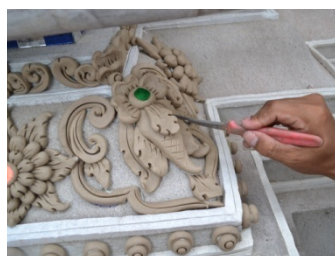
เทคนิคการกำหนดขนาดของลวดลาย

เทคนิคในการติดหรือประกอบลวดลาย

เทคนิคการสร้างความคมชัดของลวดลาย

เทคนิคในการสร้างความอ่อนช้อยของลวดลาย

ภาพ 4 เทคนิคในการปั้นลวดลายของช่างปูนปั้น

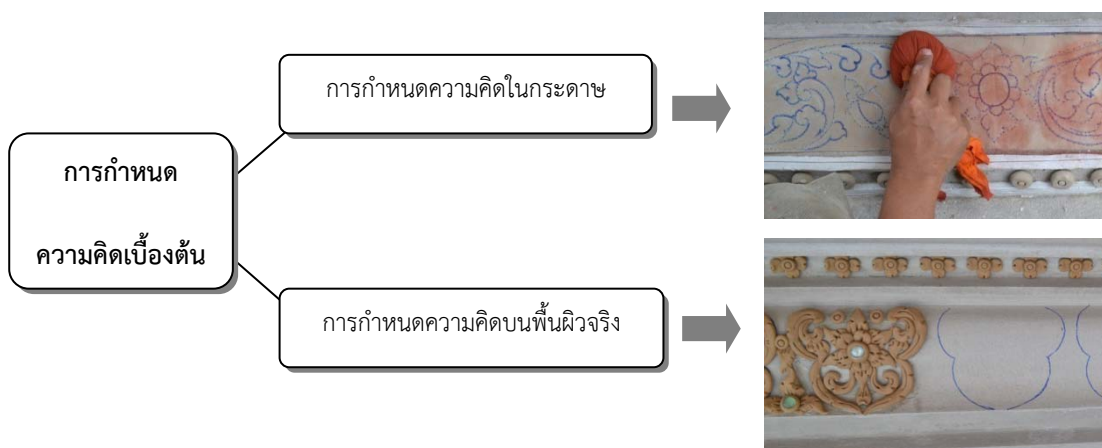
2. กระบวนการของความคิดสร้างสรรค์ด้านการออกแบบลวดลายปูนปั้นของช่างปูนปั้น จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน

กระบวนการของความคิดสร้างสรรค์ด้านการออกแบบลวดลายปูนปั้น เป็นวิธีการที่แสดงออกถึงความคิดและทักษะของช่าง เพื่อสร้างลวดลายปูนปั้น สามารถแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้คือ

2.1 การกำหนดความคิดเบื้องต้น เป็นลักษณะของการคิดควบคู่กับการวางแผน ช่างปูนปั้นส่วนใหญ่มีการกำหนดความคิดเบื้องต้น โดยใช้เนื้อหาหรือเรื่องราว จากจินตนาการของตนเองผนวกกับลักษณะ และขนาดของพื้นผิว เป็นตัวกำหนดทิศทางการวางลวดลาย การกำหนดความคิดเบื้องต้น ดังภาพที่ 5 สามารถแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ

1) การกำหนดความคิดในกระดาด เป็นลักษณะการออกแบบลวดลายรูปแบบต่างๆ ในกระดาด ซึ่งเรียกว่า “การปรุลาย” เพื่อนำไปทาบกับพื้นที่ที่จะติดลวดลาย

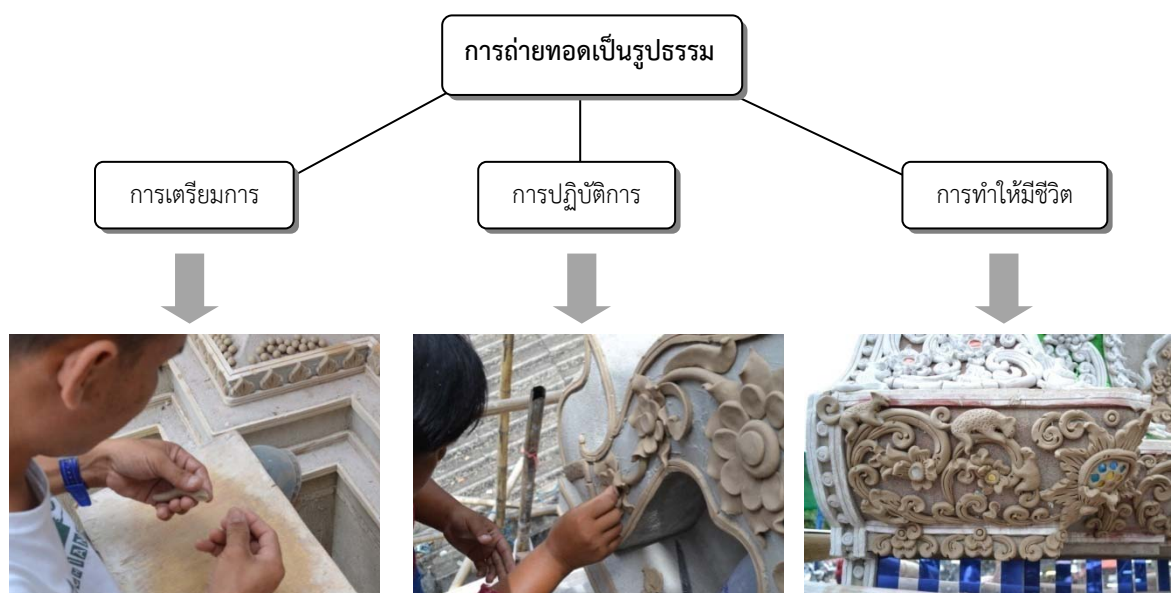
2) การกำหนดความคิดบนพื้นผิวจริง เป็นลักษณะการวาดโครงสร้างของลวดลายเป็นลายเส้นอย่างคร่าวๆ เพื่อกำหนดตำแหน่งที่แน่นอน จากนั้นจะวางลวดลายจริงให้สอดคล้องลายเส้นนั้น

ภาพ 5 ความคิดสร้างสรรค์ด้านการออกแบบลวดลายปูนปั้นในขั้นของการกำหนดความคิดเบื้องต้น

2.2 การถ่ายทอดเป็นรูปธรรม เป็นลักษณะการประมวลความคิดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องหรือการถ่ายทอดความคิดจากนามธรรมสู่รูปธรรม และมีความสัมพันธ์กับความคิดเบื้องต้นมากำหนดเป็นรูปร่าง หรือรูปทรง 3 มิติ สามารถจับต้องได้ด้วยประสาทสัมผัส รวมถึงต้องอาศัยหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ เช่น จุด เส้น รูปทรง ฯลฯ และหลักการออกแบบ เช่น การทำให้เกิดจังหวะ การทำให้เกิดความสมดุลที่เหมาะสม ดังภาพที่ 6 ในขั้นตอนของการถ่ายทอดความคิดเป็นรูปธรรมนี้ ประกอบด้วย 3 ลักษณะ ดังนี้คือ

- 1) การเตรียมการ เป็นการนำเนื้อปูนที่ตำแล้ว มาปั้นและคลึง ให้เป็นรูปทรงของลวดลายอย่างคร่าวๆ ส่วนใหญ่จะใช้การปั้นให้เป็นรูปทรงและขนาดที่ใกล้เคียงกับตัวลายจริง โดยพิจารณาจากพื้นผิวหน้าที่จะติดลวดลาย
- 2) การปฏิบัติการ เป็นการทำให้เกิดลวดลาย ให้ปรากฏในรูปแบบต่างๆ ซึ่งประกอบด้วยการปั้นลวดลาย โดยใช้หลักการเรื่องขนาด พื้นที่ว่าง และจังหวะ ส่วนการจัดวางตัวลายนั้นจะใช้หลักการของขนาด สัดส่วน การซ้ำกัน และความสมดุล
- 3) การทำให้มีชีวิต เป็นการทำให้ลวดลายที่ปั้นนั้นเกิดเรื่องราวหรือเนื้อหา โดยใช้หลักการของการเน้น ช่องว่าง รูปทรง และความกลมกลืน

ภาพ 6 ความคิดสร้างสรรค์การออกแบบลวดลายปูนปั้นในขั้นตอนของการถ่ายทอดเป็นรูปธรรม

2.3 การบูรณาการความคิด เป็นการนำความคิดหนึ่งไปประยุกต์ใช้หรือผนวกใช้กับอีกความคิดหนึ่งให้เกิดความน่าสนใจ หรือเกิดเนื้อหาใหม่ขึ้น ดังภาพที่ 7 โดยมีพื้นฐานเรื่องความสวยงามเป็นหลัก ในขั้นตอนของการบูรณาการความคิด ประกอบด้วย 2 ลักษณะ ดังนี้คือ

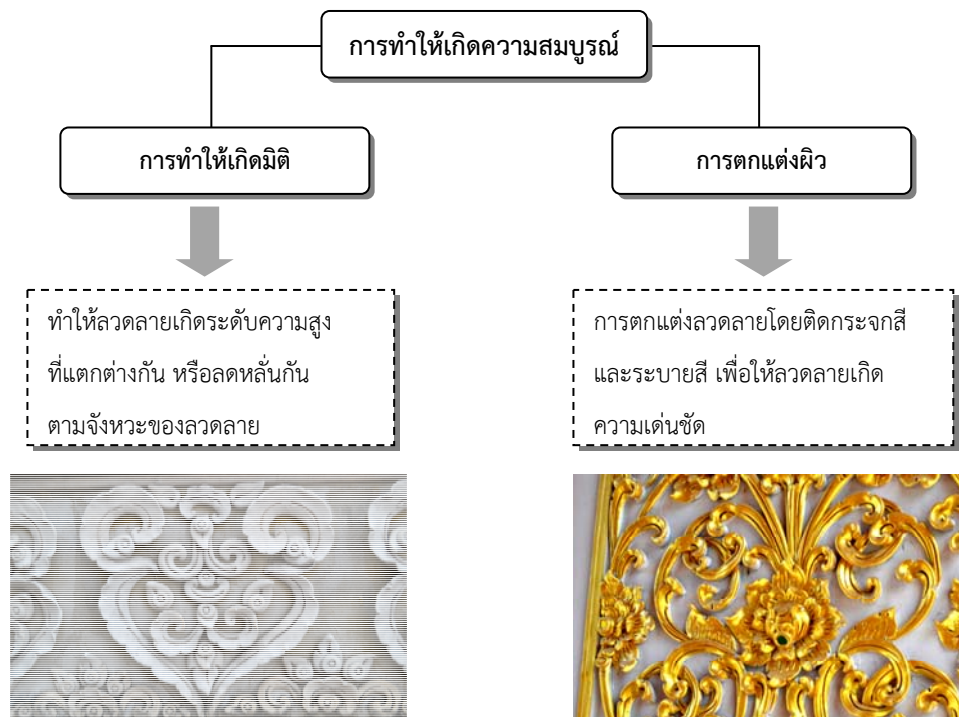
- 1) การประยุกต์ใช้ เป็นการประยุกต์ลวดลายให้เกิดความน่าสนใจยิ่งขึ้น โดยการใช้รูปแบบของสัตว์ชนิดต่างๆ มาประกอบ โดยคำนึงถึงความเป็นจริงขององค์ประกอบ และเลือกชนิดของสัตว์ที่อยู่ตามธรรมชาติและสัตว์ในจินตนาการ เช่น พญานาค สิงห์ กระรอก กระต่าย เป็นต้น
- 2) การสร้างจินตนาการ เป็นการสร้างความคิดที่เป็นธรรมชาติผนวกความคิดที่เป็นอุดมคติ(เหนือธรรมชาติ) เช่น การปั้นปูนเป็นภาพวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถื่นชนบท ภาพพุทธประวัติ ภาพเล่าเรื่องราวที่แฝงด้วยคติ อภินิหาร ความเชื่อ

ภาพ 7 ความคิดสร้างสรรค์การออกแบบลวดลายปูนปั้นในขั้นของการบูรณาการความคิด

2.4 การทำให้เกิดความสมบูรณ์ เป็นการทำให้ความคิดนั้น เกิดความสวยงาม ดังภาพที่ 8 โดยวิธีการตกแต่งเนื้อปูนปั้นในลักษณะต่างๆ ซึ่งประกอบด้วย 2 ลักษณะคือ

- 1) การทำให้เกิดมิติ เป็นการทำให้ลวดลายปูนปั้นเกิดระดับความสูงต่ำที่ลดหลั่นกัน โดยใช้การยกระดับของตัวลายข้างหนึ่งให้เป็นขอบสูง
- 2) การตกแต่งผิว เป็นการตกแต่งผิวเนื้อลวดลาย โดยการใช้กระจกสีต่างๆ ฝังลงไปเนื้อปูน รวมถึงการตกแต่งผิวด้วยสีต่างๆ เพื่อให้ลวดลายเหล่านั้นเกิดความเด่นชัดขึ้น

ภาพ 8 ความคิดสร้างสรรค์การออกแบบลวดลายปูนปั้นในขั้นของการทำให้เกิดความสมบูรณ์

2.5 การทำให้เกิดการยอมรับ เป็นการระบุชื่อของตนเองให้ปรากฏบนผลงานปูนปั้น โดยหลังจากผลงานสำเร็จแล้วช่างปูนปั้นนิยมสลักหรือปั้นชื่อของตนเองไว้ที่ผลงานนั้น เพื่อเป็นการสร้างชื่อเสียงอย่างแพร่หลาย และส่งผลในเชิงธุรกิจดังภาพ

ภาพที่ 9 ความคิดสร้างสรรค์การออกแบบลวดลายปูนปั้นในขั้นของการทำให้เกิดการยอมรับ

3. **อัตลักษณ์ของลวดลายปูนปั้นในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน** จากการศึกษารูปแบบลวดลายปูนปั้นในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน พบว่า ลวดลายปูนปั้นส่วนใหญ่ในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูนไม่มีความแตกต่างกัน โดยนิยมปั้นเป็นภาพปูนสูงและภาพลอยตัว ที่แสดงเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมชาติ วิถีชีวิต ความเชื่อต่างๆ นอกจากนี้ยังใช้หลักการจัดองค์ประกอบศิลป์และหลักการออกแบบควบคู่กันไป อัตลักษณ์ของลวดลายปูนปั้น จำแนกเป็น 3 ลักษณะดังนี้คือ

3.1 **อัตลักษณ์ของประเภทลวดลายปูนปั้น** งานปูนปั้นเป็นลักษณะงานตกแต่งบนพื้นผิวต่างๆ ให้เกิดมิติ
อัตลักษณ์ของประเภทลวดลาย สามารถจำแนกได้ 2 ลักษณะตามบริบทของพื้นที่ ดังนี้ คือ

1) ลวดลายปูนปั้นที่ใช้ตกแต่งศาสนสถาน เป็นลวดลายปูนปั้นทั้งแบบปูนสูงและแบบลอยตัวที่ใช้ตกแต่งอาคารสิ่งก่อสร้างภายในศาสนสถานต่างๆ ทางพุทธศาสนา เช่น ชุ่มประตู่ ชุ่มหน้าต่าง วิหาร อุโบสถ เสา ประตูรั้ว ฐานเจดีย์ รูปปั้น ฯลฯ ลวดลายปูนปั้นลักษณะนี้แสดงให้เห็นความรู้สึกรักหวัดรักถิ่น ความศรัทธา น่าเชื่อถือ เนื้อหาเรื่องราวของลวดลายจะเน้นการจัดวางแบบเล่าเรื่องราวแบบต่อเนื่องกันไป เช่น ภาพพืช ดอกไม้ ภาพสัตว์ 12 ราศี ภาพเทวดา ภาพสัตว์ในวรรณคดี ภาพพุทธประวัติ ดังภาพที่ 10

ภาพ 10 ลวดลายปูนปั้นที่ใช้ตกแต่งศาสนสถาน

2) ลวดลายปูนปั้นที่ไม่ใช่ตกแต่งศาสนสถาน เป็นลวดลายปูนปั้นทั้งแบบปูนสูงและแบบลอยตัวที่ใช้ตกแต่งอาคารสิ่งก่อสร้าง รูปปั้น(ลอยตัว) ได้แก่ ศาลา สวนหย่อม ประตู ทั้งที่เป็นที่อยู่อาศัยส่วนตัวและหน่วยงานต่างๆ เช่น สถาบันการศึกษา โรงแรม รีสอร์ท ห้างสรรพสินค้า เป็นต้น ลวดลายปูนปั้นลักษณะนี้ แสดงให้เห็นการเพิ่มคุณค่าของสิ่งก่อสร้าง การสร้างบรรยากาศและความรู้สึกของความร่วมมือระหว่างความเป็นโบราณและความเป็นสมัยใหม่ ความเป็นธรรมชาติและความเป็นธรรมชาติและความอบอุ่น เนื้อหาเรื่องราวของลวดลายไม่เน้นการเล่าเรื่องราวแบบต่อเนื่อง แต่เป็นลวดลายเอกเทศที่สอดคล้องกับพื้นผิวที่จะตกแต่ง เน้นความสวยงามและความเหมาะสมกับพื้นที่ ดังภาพที่ 11

ภาพ 11 ลวดลายปูนปั้นที่ไม่ใช้ตกแต่งศาสนสถาน

3.2 อัตลักษณ์ของขั้นตอนการปั้นลวดลาย เป็นอัตลักษณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องและทำให้เกิดลวดลายรูปแบบต่างๆ ซึ่งในแต่ละขั้นตอนมีความจำเป็นต้องใช้วัสดุ อุปกรณ์ เครื่องมือ ต่างๆ ที่มีลักษณะเฉพาะให้สัมพันธ์กัน เนื้อปูนปั้นในปัจจุบันแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ ปูนสด เป็นปูนปั้นที่ใช้ปูนซีเมนต์ผสมกับสารเคมีบางชนิดที่ทำให้เนื้อปูนมีความเหนียว และปูนดำ เป็นปูนปั้นที่มีส่วนผสมของปูนขาว น้ำมันละหุ่ง ทรายละเอียด โดยผสมกันในอัตราส่วนที่เหมาะสม แล้วใช้ครกขนาดใหญ่ตำส่วนผสมทั้งหมดให้เข้ากัน ในที่นี้จะนำเสนอเฉพาะการปั้นลวดลายโดยใช้ปูนดำ เนื่องจากเป็นเนื้อปูนที่มีความถี่ในการใช้งานสูงสุด ดังภาพที่ 12 สำหรับขั้นตอนการปั้นลวดลาย สามารถจำแนกได้ 2 ขั้นตอนหลักดังนี้คือ

1) ขั้นตอนการเตรียม เป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับการปั้น ในขั้นนี้ จะใช้วัสดุหลักสำคัญ 3 ชนิด คือ (1) ปูนขาว โดยช่างปูนปั้นส่วนใหญ่ หาซื้อปูนขาวมาจากอำเภอสะเมิง ซึ่งเป็นทั้งแหล่งผลิตและจำหน่าย (2) น้ำมันละหุ่ง หรืออาจใช้น้ำมันพืช เพื่อเพิ่มความเหนียว และ (3) ทรายละเอียด ต้องนำมาผ่านการร่อนอีกครั้ง เพื่อให้เนื้อทรายมีความละเอียดมากที่สุด โดยวัสดุทั้ง 3 ชนิดนี้ โดยทั่วไปจะใช้ส่วนผสมในอัตราส่วนโดยประมาณคือ ปูนขาว : น้ำมันละหุ่ง : ทรายละเอียด เท่ากับ 9 : 1.5 : 2 นำมาผสมกันในครกไม้เนื้อแข็งหรือครกซีเมนต์ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 45-60 เซนติเมตร ครกนี้จะใช้สากที่ขับเคลื่อนขึ้นลงโดยใช้พลังงานจากมอเตอร์ไฟฟ้า ใช้เวลาตำประมาณ 30- 45 นาที จนได้เนื้อปูนปั้นที่มีสีเทาปนเขียว การเตรียมเนื้อปูนปั้นนี้ จะคำนวณเนื้อปูนให้เหมาะสมกับปริมาณลวดลายที่จะปั้น เพื่อมิให้เหลือเนื้อปูนทิ้ง

2) ขั้นตอนการปั้น เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างเป็นลำดับ และใช้หลักการออกแบบและการจัดองค์ประกอบศิลป์ ประกอบด้วย 6 วิธีการ คือ

ก. การร่างภาพลวดลายบนพื้นผิวจริง หรือการร่างตำแหน่งของลวดลาย แสดงให้เห็นถึงการวางแผนควบคุมกับการออกแบบลวดลาย โดยใช้หลักการออกแบบที่เป็นความสมดุลแบบ 2 ข้างเท่ากัน การซ้ำกันของรูปทรง

ข. การวาดแบบลวดลายในกระดาษ หรือเรียกว่า “การปูลาย” หรือ “การต่อลาย” เป็นการใช้เส้นแดงตบให้ลวดหรือทะลุผ่านลงบนภาพลวดลายบนกระดาษที่เจาะรูขนาดเล็ก ไปปรากฏเป็นลายเส้นของลวดลายบนพื้นหลัง เป็นการใช้องค์ประกอบศิลป์ในเรื่องของขนาดสัดส่วน รูปทรง และพื้นที่ว่าง

ค. การปั้นขอบเขตของลวดลาย หรือเรียกว่า “การแลว” คือการปั้นเนื้อปูนให้เป็นแผ่นสี่เหลี่ยมมีความกว้างประมาณ 1 เซนติเมตร หนาประมาณ 0.8 เซนติเมตร เส้นขอบเขตของลวดลายจะติดอยู่ที่ขอบริมสุดของพื้นที่ที่จะติดลาย การปั้นขอบเขตของลวดลายเป็นการใช้หลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ในเรื่องของพื้นที่ว่าง และจังหวะ

ง. การปั้นตัวลาย ใช้อุปกรณ์สำคัญเหมือนกับการปั้นขอบเขตของลาย แต่ต้องเพิ่มความประณีตมากขึ้น โดยต้องคำนวณเนื้อปูนที่จะปั้นตัวลายให้เหมาะสม ใช้นิ้วมือบีบ ม้วน กด ให้เป็นรูปของลายจริง ตัวลายที่นิยมปั้น คือ ตัวกนกผกกฎัด และเครือเถาวัลย์ การปั้นตัวลายเป็นการใช้หลักการขององค์ประกอบศิลป์ในเรื่องของ รูปทรง รูปร่าง ขนาด และสัดส่วน

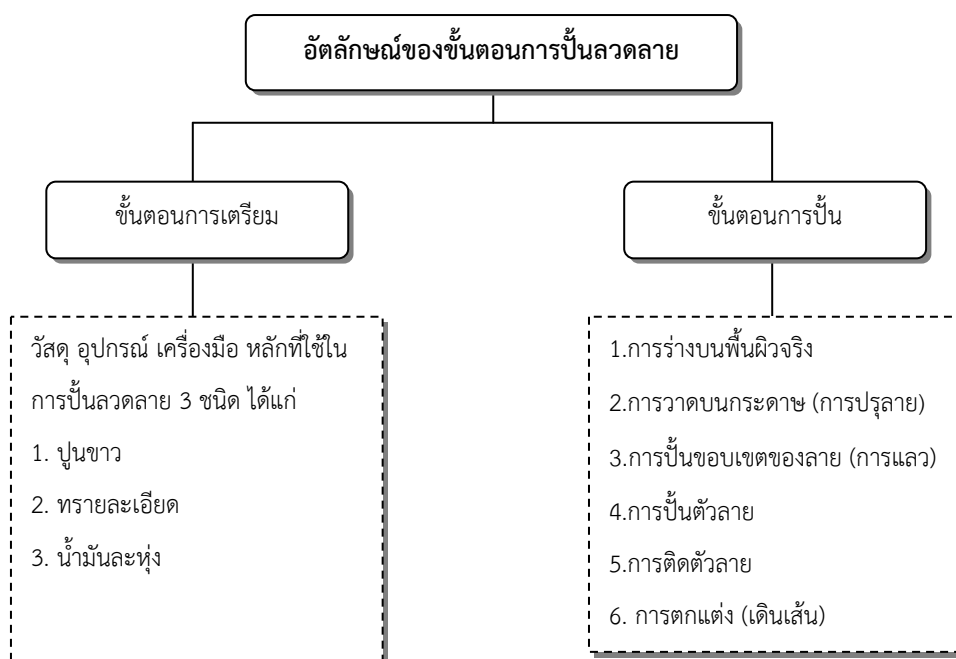
จ. การติดตัวลาย ใช้วัสดุและเครื่องมือสำคัญคือกาวอีพอกซี และเกรียงโลหะสำหรับทาขาว ซึ่งเนื้อกาวมีสีเทาอ่อน มีกลิ่นฉุน ต้องผสมตัวทำให้แห้งเร็ว ในอัตราส่วนที่เหมาะสม การติดตัวลายใช้น้ำหนักมือที่เที่ยงตรง กดตัวลายลงบน

พื้นหลังให้แน่น การติดตัวลายเป็นการใช้หลักการออกแบบในเรื่องของความกลมกลืนและความสมดุล สามารถทำได้ 2 วิธี ดังนี้คือ

วิธีที่หนึ่ง ใช้กาวยาทางด้านหลังตัวลายแต่ละตัว แล้วนำไปติด วิธีนี้มักเกิดความล่าช้า แต่ไม่สิ้นเปลืองเนื้อกาวยา เนื่องจากเนื้อกาวยาจะติดเฉพาะด้านหลังตัวลายเท่านั้น ส่วนพื้นที่ว่างระหว่างตัวลายจะไม่มีเนื้อกาวยาติดค้างไว้

วิธีที่สอง ใช้กาวยาพื้นหลังที่จะติดตัวลาย โดยทาเป็นผืนกว้าง แล้วนำตัวลายมาวางทีละตัว วิธีนี้จะเกิดความรวดเร็ว กว่า แต่จะสิ้นเปลืองเนื้อกาวยามาก เนื่องจากบริเวณช่องว่างที่ไม่มีตัวลายยังคงมีเนื้อกาวยาติดค้างไว้

ฉ.การตกแต่งลวดลาย เป็นการตกแต่งลวดลายให้เกิดมิติ และความประณีตอ่อนช้อย เรียกว่า “การเดินเส้น” บนตัวลายที่ปั้นแล้ว ซึ่งทำให้ตัวลายเกิดความรู้สึกพลิ้วไหว การตกแต่งลวดลายเป็นการใช้หลักการออกแบบในเรื่องของความกลมกลืนและการเคลื่อนไหว และการจัดองค์ประกอบศิลป์ในเรื่องของพื้นผิว

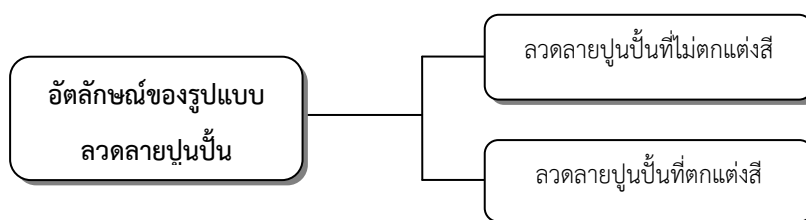

ภาพ 12 อรรถลักษณะของขั้นตอนการปั้นลวดลาย

3.3 อรรถลักษณะของรูปแบบลวดลายปูนปั้น เป็นอรรถลักษณะที่เกี่ยวข้องกับความสวยงาม ความประณีตของงานปูนปั้น สำเร็จแล้ว อันสะท้อนถึงความสามารถเชิงช่าง ดังภาพที่ 13 อรรถลักษณะของรูปแบบลวดลายปูนปั้น จำแนกได้ 2 รูปแบบ คือ

1) ลวดลายปูนปั้นที่ไม่ตกแต่งสี เป็นลวดลายที่แสดงให้เห็นความสวยงามของเนื้อปูนปั้นล้วน ลวดลายรูปแบบนี้เน้นให้ความรู้สึกเป็นธรรมชาติและความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นการใช้หลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ในเรื่องของพื้นผิว และพื้นที่ว่าง

2) ลวดลายปูนปั้นที่ตกแต่งสี เป็นลวดลายที่แสดงให้เห็นความสวยงามของสีต่างๆ ที่ปิดผิวเนื้อปูนปั้น สีส่วนใหญ่ที่นิยมนำมาใช้ตกแต่ง คือสีทอง และสีขาว ลวดลายรูปแบบนี้เน้นให้ความรู้สึกวิจิตร อลังการและความมั่งคั่ง ซึ่งเป็นการใช้หลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ในเรื่องของพื้นผิว การใช้สีที่ตัดกันและกลมกลืนกัน

ภาพ 13 อรรถลักษณะของรูปแบบลวดลายปูนปั้น

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “ความคิดสร้างสรรค์ด้านการออกแบบลวดลายปูนปั้นของช่างปูนปั้น ในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน นั้น” ผู้วิจัยอภิปรายผลได้ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับช่างปูนปั้นในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน

ช่างปูนปั้นในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน แบ่งเป็น 2 ประเภท คือช่างปูนปั้นพื้นบ้าน และช่างปูนปั้นประยุกต์ โดยช่างปูนปั้นพื้นบ้านเป็นช่างที่ไม่มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับงานปูนปั้นจากสถาบันการศึกษา แต่ใช้การเรียนรู้งานปูนปั้นจากช่างอาวุโส และช่างที่เป็นงานแล้ว วิธีการเรียนรู้คือใช้การสังเกต จดจำ ควบคู่กับการปฏิบัติจริงด้วยตนเอง ในลักษณะ “ครูพักลักจำ” ส่วนช่างปูนปั้นประยุกต์ เป็นช่างที่ผ่านการศึกษาในสถาบันการศึกษา และมีความรู้พื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับงานปูนปั้น ที่สามารถนำมาประยุกต์กับการทำงานจริง ช่างปูนปั้นทั้ง 2 ประเภท ต้องมีความรู้เรื่องลวดลายและการทำปูน เป็นพื้นฐานสำคัญ แสดงให้เห็นว่า ช่างปูนปั้นเป็นบุคคลที่ต้องมีความรู้และทักษะทางด้านศิลปะและการออกแบบเป็นพื้นฐานสำคัญ สำหรับผลงานปูนปั้นที่สร้างขึ้นนั้นส่วนใหญ่เน้นความสวยงามของลวดลายมากกว่าประโยชน์ใช้สอย เป็นลักษณะงานศิลปะและการออกแบบลวดลายไทย และนิยมใช้ตกแต่งศาสนสถานในพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับคำอธิบายของ ทบวงมหาวิทยาลัย (2540, หน้า3-11) ที่กล่าวว่า หัตถศิลป์ คือศิลปะที่สร้างด้วยฝีมือช่างอย่างประณีตสวยงาม งานหัตถศิลป์นอกจากจะสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยแล้วยังแสดงออกถึงความประณีตงดงามอันเป็นลักษณะศิลปะประจำชาติไทย ซึ่งมีวิวัฒนาการมาในวัฒนธรรมทางศิลปะของไทย และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ จารุวรรณ ขำเพชร และคนอื่นๆ (2549) ที่อธิบายอย่างน่าสนใจว่า งานปูนปั้นส่วนใหญ่เกี่ยวกับความเชื่อท้องถิ่นและศาสนา กรรมวิธี เนื้อหา เรื่องราว และรูปทรง ช่างปูนปั้นทุกคนมีความภาคภูมิใจในการสร้างสรรค์และสืบทอดผลงาน

กลุ่มของช่างปูนปั้นนั้น จำแนกได้ 4 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ กลุ่มช่างดอยสะเก็ด กลุ่มช่างสารภี กลุ่มช่างแม่วาง และกลุ่มช่างลำพูน แต่ละกลุ่มมีช่างปูนปั้นที่มีความชำนาญโดดเด่น ไม่เกิน 3 คน และมีลักษณะการทำงานไม่แตกต่างกัน ทำงานปูนปั้นครอบคลุมในเขตภาคเหนือและต่างจังหวัด ช่างปูนปั้นส่วนใหญ่มีการสร้างแรงบันดาลใจและจินตนาการ จาก 3 สิ่ง ได้แก่ 1) รูปแบบภาพลวดลาย 2) รูปแบบลวดลายจริง และ 3) รูปแบบลวดลายจากข้อมูลของบุคคล แสดงให้เห็นถึงการทำงานปูนปั้นเป็นลักษณะงานเฉพาะที่ต้องอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมของช่างท้องถิ่น ลักษณะการระดมความคิด และการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่างๆ ทางด้านงานปูนปั้น จึงจะสามารถสร้างผลงานให้เป็นที่ยอมรับ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของการทำอุทยานแห่งประเทศไทย (2540, หน้า 6) ที่กล่าวว่า ช่างหัตถศิลป์ คือผู้ที่ใช้ฝีมือทำการสร้างสิ่งของต่างๆ ทั้งจำพวกเครื่องอุปโภคและเครื่องบริโภคที่จะได้ใช้ หรือสนองความต้องการเป็นพิเศษกว่าปกติ ใช้สำหรับพิธีกรรมหรือใช้ในโอกาสเทศกาลต่างๆ ที่มีความประสงค์แสดงออกถึงความสวยงามในสิ่งของเครื่องใช้ชิ้นให้มี “ศิลปะลักษณะ” และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชนิษฐา นิลผึ้ง (2549) ที่รายงานผลการวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน ศึกษากรณีงานปูนปั้น จังหวัดเพชรบุรี” ระบุว่า บทบาทหน้าที่ของช่างปูนปั้นนั้น มี 2 ลักษณะคือ 1) บทบาทที่มีต่อปัจเจกบุคคล โดยผู้ปั้นต้องมีความอดทน ทักษะการทำงาน จริยธรรม คุณธรรม และพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ และเสริมสร้างจินตนาการ 2) บทบาทที่มีต่อชุมชน โดยผู้ปั้นจะทำหน้าที่อนุรักษ์และสืบสานศิลปะไทย ในรูปแบบของการสืบทอดการปั้น ความคิด และความเชื่อจากนามธรรมให้เห็นเป็นรูปธรรม

วิธีการหรือรูปแบบการคิดของช่างที่ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ มีวิธีการสำคัญ 5 วิธี คือ 1) การคิดที่หลากหลาย 2) การคิดแบบละเอียด 3) การคิดอย่างมีเหตุผล 4) การคิดแบบลึกซึ้ง และ 5) การคิดนอกกรอบ ซึ่งในงานปูนปั้นแต่ละครั้งอาจใช้รูปแบบการคิดเพียง 1 วิธี หรือหลายวิธีบูรณาการกัน สำหรับเทคนิคการปั้นลวดลายนั้น ช่างปูนปั้นส่วนใหญ่นิยมใช้เทคนิคต่างๆ 4 เทคนิค คือ 1) เทคนิคการกำหนดขนาดของลวดลาย 2) เทคนิคการตีหรือประกอบลวดลาย 3) เทคนิคการสร้างความคมชัดของลวดลาย 4) เทคนิคการสร้างความอ่อนช้อยของลวดลาย ซึ่งช่างแต่ละคนจะปั้นลวดลายโดยใช้เทคนิคที่ครอบคลุม 4 เทคนิคนี้ ซึ่งวิธีการที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นถึงวิธีการคิดของช่างปูนปั้นเป็นการคิดที่เป็นระบบ มีการจัดลำดับความสำคัญของความคิด มี

ความหลากหลาย ความคิดแต่ละวิธีมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน ซึ่งสอดคล้องกับ วิธีการคิดสร้างสรรค์ของ นวลน้อย บุญวงษ์ (2542, หน้า 165-166) ที่อธิบายว่าวิธีการคิดสร้างสรรค์เกิดจากการนำเอาลักษณะของสิ่งหนึ่ง ความคิดอย่างหนึ่ง หรือ กระบวนการหนึ่ง ไปประยุกต์ใช้กับอีกอย่างหนึ่ง ดังนั้น ผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ย่อมเป็นผู้ที่สามารถในการผสมผสานข้อมูล ประสบการณ์ และเงื่อนไขที่มีจากแหล่งต่างๆ ในแนวทางที่ทำให้เกิดผลลัพธ์ซึ่งเป็นแนวความคิดใหม่ และเช่นเดียวกันกับแนวคิด เรื่อง การสร้างสรรค์ทางศิลปะของ ทวีเดช จีวบาง (2537, หน้า 2-3) ที่กล่าวว่าการสร้างสรรค์ทางศิลปะ เป็นการใช้กลวิธีทาง ศิลปะ ผลิตงานศิลปะที่ไม่มีใครทำมาก่อน โดยไม่ใช้การลอกแบบ เลียนแบบ หรือชื่นชมในผลงานศิลปะที่มีแต่เดิม การ แสดงออกทางการสร้างสรรค์ คือ การแสดงออกใดๆ ก็ตามที่เป็นไปโดยเสรี

2. กระบวนการของความคิดสร้างสรรค์ด้านการออกแบบลวดลายปูนปั้นของช่างปูนปั้น

กระบวนการของความคิดสร้างสรรค์ด้านการออกแบบลวดลายปูนปั้นของช่างปูนปั้น สามารถแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้คือ 1) การกำหนดความคิดเบื้องต้น เป็นการกำหนดความคิดเพื่อนำไปสู่การสร้างลวดลาย แบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ ก) การกำหนดความคิดในกระดาษ และ ข) การกำหนดความคิดบนพื้นผิวจริง เป็นการกำหนดโครงร่างลวดลายให้มีความ ใกล้เคียงกับของจริง 2) การถ่ายทอดเป็นรูปธรรม เป็นการเชื่อมโยงสิ่งที่ เป็นความคิดสู่การปฏิบัติ ประกอบด้วย 3 ลักษณะ ดังนี้คือ ก) การเตรียมการ ข) การปฏิบัติการ และ ค) การทำให้มีชีวิต 3) การบูรณาการความคิด เป็นการผสมผสานความคิดที่ หลากหลายเข้าด้วยกัน ประกอบด้วย 2 ลักษณะ คือ ก) การประยุกต์ใช้ และ ข) การสร้างจินตนาการ 4) การทำให้เกิดความ สมบูรณ์ เป็นการทำให้ผลงานเกิดความสำเร็จ ประกอบด้วย 2 ลักษณะคือ ก) การทำให้เกิดมิติ ข) การตกแต่งผิว และ 5) การทำ ให้เกิดการยอมรับ เป็นการสร้างความเป็นตัวตนของตนเอง ให้เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายทั้งในเชิงทักษะ ความสามารถและเชิง ธุรกิจ ซึ่งกระบวนการของความคิดสร้างสรรค์ดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์เป็นลักษณะของกระบวนการที่มีอยู่ใน ตัวของบุคคล เป็นกระบวนการที่เป็นลำดับขั้นและความสัมพันธ์กับศิลปะ ความคิดเหล่านี้จะถูกนำมาใช้โดยไม่รู้สึกตัว ซึ่ง สอดคล้องกับแนวคิดของ ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์ (2546 หน้า 44) ที่กล่าวว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถพิเศษของ มนุษย์ในการจินตนาการและสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ทั้งในด้านการผลิต รวมถึงกระบวนการแก้ปัญหาที่จะสร้างสรรค์ประโยชน์และ จรรโลงสังคมประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้าและเป็นประโยชน์ต่อชาวโลก และไม่แตกต่างจากคำอธิบายของ เพียงเพ็ญ ทองกล้า (2554, หน้า 64-66) ที่กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์คือกระบวนการอันหนึ่ง ที่เราใช้เมื่อเรามีความคิดใหม่ เป็นการผสมผสานของ ความคิด หรือความคิดต่างๆ ซึ่งไม่เคยผสมรวมตัวกันมาก่อน การระดมสมอง (brainstorming) เป็นรูปแบบหนึ่งของความคิด สร้างสรรค์

3. อัตลักษณ์ของลวดลายปูนปั้นในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน

อัตลักษณ์ลวดลายปูนปั้น แบ่งเป็น 3 ประการดังนี้คือ 1) อัตลักษณ์ของประเภทลวดลายปูนปั้น จำแนกได้ 2 ลักษณะตามบริบทของพื้นที่ คือ ก) ลวดลายปูนปั้นที่ใช้ตกแต่งศาสนสถาน และ ข) ลวดลายปูนปั้นที่ไม่ใช้ตกแต่งศาสนสถาน 2) อัตลักษณ์ของขั้นตอนการปั้นลวดลาย สำหรับขั้นตอนการปั้นลวดลาย สามารถจำแนกได้ 2 ขั้นตอนหลัก คือ ก) ขั้นตอนการ เตรียม จะใช้วัสดุหลักสำคัญ 3 ชนิด คือ ปูนขาว น้ำมันละหุ่ง และทรายละเอียด นำมาตำผสมกันในอัตราส่วนที่เหมาะสม นอกจากนี้ ต้องคำนวณเนื้อปูนให้เหมาะสมกับปริมาณลวดลายที่จะปั้น ข) ขั้นตอนการปั้น ประกอบด้วย 6 วิธีการตามลำดับ ความสำคัญ คือ (1) การร่างภาพลวดลายบนพื้นผิวจริง เป็นการกำหนดโครงร่างของลายบนพื้นหลังที่จะติดลวดลาย ขั้นตอนการ ร่างเป็นการใช้หลักการออกแบบที่เป็นความสมดุลแบบ 2 ข้างเท่ากัน การซ้ำกันของรูปทรง (2) การวาดแบบลวดลายในกระดาษ เป็นการกำหนดรูปแบบที่ใกล้เคียงกับลวดลายจริง และเป็นการใช้หลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ในเรื่องของขนาดสัดส่วน รูปทรง และพื้นที่ว่าง (3) การปั้นขอบเขตของลาย หรือการปั้นเส้นขอบนอกของลวดลาย การปั้นขอบเขตของลวดลายเป็นการใช้ หลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ในเรื่องของเส้น พื้นที่ว่าง และจังหวะ (4) การปั้นตัวลาย เป็นการสร้างรูปทรงของลวดลายโดยใช้ ความเที่ยงตรงของนิ้วมือ และเป็นการใช้หลักการขององค์ประกอบศิลป์ในเรื่องของ รูปทรง รูปร่าง ขนาด และสัดส่วน (5) การ ติดตัวลาย เป็นการใช้สารเคมี (กาว) มายัดติดตัวลายกับพื้นหลัง สามารถทำได้ 2 วิธี ดังนี้คือ วิธีที่หนึ่ง ใช้กาวทาด้านหลังตัวลาย

แต่ละตัว แล้วนำไปติด วิธีที่สอง ใช้กาวยาพื้นหลังที่จะติดตัวลาย โดยทาเป็นผืนกว้าง แล้วนำตัวลายมาวางทีละตัว การติดตัวลายเป็นการใช้หลักการออกแบบในเรื่องของความกลมกลืนและความสมดุล และ 6) การตกแต่งลวดลาย เป็นการตกแต่งลวดลายให้เกิดมิติ และความประณีตอ่อนช้อย ความพลิ้วไหว เป็นลักษณะการใช้หลักการออกแบบในเรื่องของความกลมกลืนและการเคลื่อนไหว และการจัดองค์ประกอบศิลป์ในเรื่องของพื้นผิว 3 อุตลักษณ์ของรูปแบบลวดลายปูนปั้น เป็นอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับความสวยงาม ความประณีตของงานปูนปั้นสำเร็จแล้ว อันสะท้อนถึงความสามารถเชิงช่าง อัตลักษณ์ของรูปแบบลวดลายปูนปั้นจำแนกได้ 2 รูปแบบ คือ ก) ลวดลายปูนปั้นที่ไม่ตกแต่งสี เป็นลวดลายที่แสดงให้เห็นความสวยงามของเนื้อปูนปั้นล้วน ซึ่งเป็นการใช้หลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ในเรื่องของพื้นผิว และพื้นที่ว่าง ข) ลวดลายปูนปั้นที่ตกแต่งสี เป็นลวดลายที่แสดงให้เห็นความสวยงามของสีต่างๆ ที่ปิดผิวเนื้อปูนปั้น ซึ่งเป็นการใช้หลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ในเรื่องของพื้นผิว และการใช้สีที่ตัดกัน อัตลักษณ์ของลวดลายปูนปั้นที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า อัตลักษณ์ของลวดลายปูนปั้น หรือความเป็นตัวตนของลวดลายปูนปั้นนั้น ความเป็นท้องถิ่นที่สามารถปรากฏอยู่ในลักษณะของ วัสดุ รูปแบบและวิธีการ สร้างลวดลาย อัตลักษณ์ของลวดลายปูนปั้นเป็นทั้งแบบอัตลักษณ์ร่วม และอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน อัตลักษณ์แต่ละส่วนย่อมมีความสัมพันธ์กัน รวมทั้งต้องอาศัยหลักการจัดองค์ประกอบทางศิลปะ หลักการออกแบบ และการออกแบบลวดลายเป็นพื้นฐาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของชนิษฐา นิลมั่ง (2549) ที่รายงานผลการวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน ศึกษากรณีงานปูนปั้น จังหวัดเพชรบุรี” ระบุว่าผู้ปั้นจะทำหน้าที่อนุรักษ์และสืบสานศิลปะไทย ในรูปแบบของการสืบทอดการปั้น ความคิด และความเชื่อจากนามธรรมให้เป็นรูปธรรม นอกจากนี้ยังสะท้อนหรือสร้างความเป็นตัวตนของคนในท้องถิ่น ลวดลายแต่ละชนิดเป็นสิ่งบ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของช่างแต่ละคน และอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน เพราะลวดลายปูนปั้น เป็นแหล่งรวมของความรู้สึกรักนึกคิด รายละเอียดของวัฒนธรรมท้องถิ่น และยังสอดคล้องกับคำอธิบายของ พิณาลิน สาริยา (2549 , หน้า5) ที่กล่าวว่า การออกแบบลวดลายเป็นการแสดงออกซึ่งความแปลกใหม่ ด้วยจุด เส้น รูปร่าง รูปทรง และสี เพื่อประโยชน์ใช้สอย และความสวยงามตามวัตถุประสงค์ของการสร้างผลงานประเภทนั้นๆ

ข้อเสนอแนะ

ความคิดสร้างสรรค์ด้านการออกแบบลวดลายปูนปั้นของช่างปูนปั้น ถือเป็นรูปแบบความคิดสร้างสรรค์ประเภทหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบ ซึ่งในปัจจุบันนี้ความคิดสร้างสรรค์นี้มีความสำคัญต่อทุกวงการอาชีพ โดยเฉพาะวิชาชีพในหลักสูตรในสถาบันการศึกษาทางด้านศิลปะและการออกแบบ เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลสามารถนำไปพัฒนาศักยภาพของตนเองในการสร้างผลงานให้มีคุณค่าและมีสุนทรียภาพ ผลจากการศึกษาวิจัยดังกล่าวผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ 2 ประเด็นหลักดังนี้คือ

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

- 1) ความคิดสร้างสรรค์ด้านการออกแบบลวดลายปูนปั้น สามารถใช้เป็นแนวทางสร้างความคิดสร้างสรรค์ด้านการออกแบบลวดลาย เพื่อนำไปประยุกต์ใช้หรือเสริมสร้างความรู้ด้านการออกแบบลวดลาย รวมถึงการออกแบบต่างๆ ในหลักสูตรของสถาบันการศึกษาทางด้านศิลปะและการออกแบบ
- 2) งานออกแบบลวดลายปูนปั้นในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน เป็นลักษณะงานหัตถศิลป์ท้องถิ่น ในกลุ่มของงานศิลปและวัฒนธรรมล้านนา ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางในการบูรณาการงานศิลปวัฒนธรรมกับการเรียนการสอนได้อย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่องความคิดสร้างสรรค์ด้านการออกแบบงานหัตถศิลป์และงานหัตถกรรมอื่นๆ เพราะจะทำให้ได้รับองค์ความรู้เกี่ยวกับความคิดสร้างสรรค์มากขึ้น
- 2) ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่องความคิดสร้างสรรค์ด้านการละเล่นพื้นบ้านต่างๆ เพื่อให้ได้รับองค์ความรู้ที่กว้างขวาง
- 3) ควรมีการศึกษาวิจัยเรื่องความคิดสร้างสรรค์ด้านการออกแบบงานต่างๆ ที่เหมาะสมกับผู้คนในท้องถิ่นล้านนา

เอกสารอ้างอิง

- การทำอากาศยานแห่งประเทศไทย.(2540). **ช่างสิบหมู่**. กรุงเทพฯ: มปท.
- ชนิษฐา นิลผึ้ง. (2549). **การวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของสื่อพื้นบ้าน: ศึกษากรณีงานปูนปั้น จังหวัดเพชรบุรี**. วิทยานิพนธ์
วารสารศาสตรมหาบัณฑิต (สื่อสารมวลชน). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จารุวรรณ ข้าเพชร และคนอื่นๆ. (2549). **การศึกษาภูมิปัญญาช่างพื้นบ้าน กรณีช่างปูนปั้น**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรี
นครินทรวิโรฒ.
- ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์. (2546). **ความคิดสร้างสรรค์ Creative thinking**. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทบวงมหาวิทยาลัย. (2546). **สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ กับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติศึกษา
เฉพาะงานศิลปหัตถกรรม**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทวีเดช จีวบาง. (2537). **ความคิดสร้างสรรค์ศิลปะ**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- นวลน้อย บุญวงศ์. (2542). **หลักการออกแบบ**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พินาลิน สาริยา. (2549). **การออกแบบลวดลาย**. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้ง.
- นาวาตรีหญิง เพียงเพ็ญ ทองกล้า. (2554). **การปรับปรุงทักษะความคิดสร้างสรรค์**. สืบค้นเมื่อ 11 ก.ย.54, จาก
www.navy.mi.th/nrdo/jreport/mmaga/maga2_48/p11248.pdf